

مشاور کیست؟ مشاوره چیست؟

محمد علی ظهرايي اصل^۱، طاهره سعادت فر^۲، علی جانن^۳، سيد محمد تقوايي^۴

^۱ کارشناسی ارشد مشاوره و راهبر آموزشی اداره آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویر احمد (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناسی الهیات و معارف اسلامی و مدیر آموزگار مدارس عشایری اداره آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویر احمد

^۳ کارشناسی ادبیات و معاون آموزشی اداره آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویر احمد

^۴ کارشناسی آموزش ابتدایی کارشناس آموزش ابتدایی اداره آموزش و پرورش عشایر استان کهگیلویه و بویر احمد

چکیده

تحولات بی حد و حصر در بنیان های جوامع، که بر اثر حرکت از دوران گذار به سمت زندگی ماشینی و صنعتی رخ داده، به پدید آمدن شکاف هایی منجر شده که انسان های امروز را ناگزیر از همنو سازی خود با شرایط جدید کرده است. در چنین فضایی، بحران هایی پیش روی افراد پدید می آید که اگر متوقف نشود دنیای روحی، روانی آنها را متلاطم می کند. آسیب های اجتماعی و روحی و روانی از جمله طلاق، اعتیاد، خودکشی، مشکلات تحصیلی، اختلالات خانوادگی، ناراضی شغلی، اضطراب، افسردگی و..... محصول تحولات زندگی صنعتی اند. سؤال اینجاست که در کنار توسعه شگفت انگیز علوم و فنون دانش امروز چه چیزی باید بتواند پاسخگوی بحران های روحی، روانی انسان ها باشد؟ بحران هایی که متعاقب پیشرفت علوم و تکنولوژی بر انسان ها رخ نموده است. در پاسخ به این سؤال علم « مشاوره و روانشناسی » قد علم می کند مشاوره از تمامی فعالیت های اخلاقی تشکیل یافته است که در آن مشاور متعهد، تلاش می کند تا به مراجع کمک کند تا به آن دسته از رفتارهایی بپردازد که بتواند به حل مشکلات و مسائل او منجر شوند. از طریق مشاوره و راهنمایی فرد نه تنها وضع فعلی خود را درک می کند، بلکه از آنچه که به صورت آن در خواهد آمد نیز آگاه می شود. راجرز معتقد است که هدف بیشتر مشاغل یاری دهنده که شامل مشاوره و راهنمایی نیز می شود، افزایش رشد شخصی و روانی فرد در مسیر رشد اجتماعی است. هم چنین از طریق « خدمات راهنمایی و مشاوره » می توان تواناییها و نیز محدودیت های دانش آموزان را شناخت و از امکانات موجود حداکثر استفاده را به عمل آورد. مشاور تحصیلی با شناخت دانش آموزان در زمینه های گوناگون می تواند آنان را به رشته های تحصیلی مناسب راهنمایی کند و آنان را در حل مشکلات یاری دهد. اهداف آموزش و پرورش زمانی تحقق خواهند یافت که برنامه ها و محتوای آموزشی با توجه به نیازها و امکانات دانش آموزان تهیه و اجرا گردند. در مقاله حاضر پس از ذکر مقدمه ای چند در قسمت تجزیه و تحلیل مطالب به ترتیب به فایده و اهمیت مشاوره، تاریخچه ی راهنمایی و مشاوره، تعاریف راهنمایی و مشاوره، اهداف مشاوره و راهنمایی، ضرورت مشاوره در مدارس، مشاوره و راهنمایی در نظام آموزش و پرورش، نقش مشاور در مدارس، امور تحصیلی، تأمین بهداشت روانی، دانش آموزان و مهم ترین وظایف کادر آموزشی در برابر برنامه مشاوره و راهنمایی پرداخته شده است.

واژه های کلیدی: عملکرد، مشاور، سلامت روانی، سلامت اجتماعی، دانش آموزان

انسان تنها موجودی است که با هموعان خودبه تبادلی نظر می پردازد و برای شناخت و حل مشکلات خود با آنان مشورت و از راهنمایی آنان استفاده می کند. راهنمایی و مشورت در طول زندگی آدمیان مطرح بوده و آنان با کسانی که مورد قبول و اعتمادشان بوده مشورت می کرده اند. باتوسعه علوم انسانی و رشد علوم رفتاری به راهنمایی و مشاوره به عنوان شاخه ای مستقل از علوم رفتاری توجه شد. امروزه راهنمایی و مشاوره به صورت حرفه ای یاورانه برای کمک به افرادی است که در رشد، سازگاری، تصمیم گیری، روابط خانوادگی، مهارت های اجتماعی و شیوه زندگی مشکلاتی دارند و مشاوره به این افراد کمک می کند تا راه حل مناسبی برای مشکلات بیابند (شفیع آبادی، ۱۳۷۱).

اهمیت مشاوره و مشورت در دین مقدس اسلام کراراً مورد توجه ائمه ی اطهار و بزرگان دین قرار گرفته است. بشر امروز در یک دوره ی پیچیده زندگی می کند، یکی از مشخصات این دوره، تخصصی شدن مسائل و وابستگی افراد به یکدیگر جهت استفاده از تخصص آنها برای تداوم یک زندگی متعادل است. لذت بردن از زندگی شخصی و رشد و تعالی شخصیت، شکوفا نمودن استعدادها و ارضای نیازها، اعم از نیازهای اولیه ی جسمانی، نیاز به امنیت و آرامش، نیاز به تعلق نیاز به دوست داشتن و دوست داشته شدن، نیاز به احترام و نیاز به شکوفایی در دنیای امروز فرایند ساده ای نیست، در تمام این مراحل به مشاور و مشاوره نیاز است. وظیفه نهاد آموزش و پرورش، در آماده کردن دانش آموزانی که نیروی انسانی فردا تلقی می شوند، برای مواجهه و سازگاری با مقتضیات قرن بیست و یکم که از حساسیت ویژه ای برخوردار است بسیار حساس و سنگین است. اضطراب، افسردگی، سوء مصرف مواد مخدر، رفتارهای نابهنجار، مشکلات تحصیلی، گرایش ارتباط با جنس مخالف از عمده ترین مشکلات روانی اجتماعی دانش آموزان است، به طوری که بیش از ۳۲ درصد دانش آموزان از نوعی مشکل اجتماعی روانی رنج می برند. اهداف آموزش و پرورش زمانی تحقق خواهند یافت که برنامه ها و محتوای آموزشی با توجه به نیازها و امکانات دانش آموزان تهیه و اجرا گردند. از طریق «خدمات راهنمایی و مشاوره» می توان تواناییها و نیز محدودیت های دانش آموزان را شناخت و از امکانات موجود حداکثر استفاده را به عمل آورد. مشاور تحصیلی با شناخت دانش آموزان در زمینه های گوناگون می تواند آنان را به رشته های تحصیلی مناسب راهنمایی کند و آنان را در حل مشکلات یاری دهد. گرچه آشنایی معلم با فنون راهنمایی تدریس و عملکرد او را مؤثر و پربار می سازد، ولی معلم به تنهایی نه می تواند و نه فرصت دارد به تمام مسائل و مشکلات روانی و خانوادگی و تحصیلی دانش آموزان رسیدگی کند و برای هر کدام راه حل ارائه دهد. از این رو، مشاور تحصیلی با همکاری معلم و خانواده و مسئولان مدرسه می تواند دانش آموزان را در جهت رفع مشکلات تحصیلی و خانوادگی و روانی و تأمین ثبات عاطفی یاری دهد و نهایتاً نیل به اهداف آموزش و پرورش را ممکن سازد (همان منبع).

فایده و اهمیت مشاوره و راهنمایی

راهنمایی کودکان و نوجوانان و بزرگسالان یک فراگرد بسیار مهم و استثنایی در حل مشکلات و معضلات این طبقات سنی می باشد. ضرورت مشاوره و راهنمایی قبل از هر چیز دیگر، در رابطه با حرفه و شغل و مخصوصاً در نظام جدید آموزش و پرورش مطرح می باشد.

چگونگی تجدید نظر و تغییر یک برنامه تربیتی مفید و سازنده و خلاق به عنوان یک اصل مسلم در جهت توسعه و پیشرفت فرهنگ و تمدن آشکار شده است. پیدایش انقلاب صنعتی در اروپا و انقلاب در تکنولوژی و فرستادن اقمار مصنوعی به فضا، نیاز مراکز صنعتی به نیروهای ماهری که حداکثر کارایی و بازدهی را داشته باشند، همه و همه تغییر و تحول را در نظام آموزشی کشورها ضروری ساخته است. اینکه چرا باید برنامه های آموزش و پرورش تغییر و تحول یابند، و همچنین عوامل پیدایش راهنمایی در آموزش و پرورش مربوط به عللی است که مهمترین آنها افزایش بی رویه ی جمعیت به ویژه جمعیت جوان کشورها و افزایش

دانش آموزان و عدم تعادل در توزیع دانش آموزان در رشته ها و شاخه های تحصیلی، ضرورت برقراری تعادل بین بازار کار و تربیت نیروی انسانی و افت تحصیلی می باشند.

آیا با اضافه کردن چند درس یا ادغام نمودن دو یا چند ماده درسی و یا تغییر نام بعضی از مواد درسی می توان گفت که تغییر به وجود آمده است؟ پاسخ این سؤال منفی است. باید خاطر نشان ساخت که هرگونه اصلاح و تجدید نظر و یا تغییرات اساسی می باید از جمیع جهات مورد توجه قرار گیرد و نیز باید مشکلات آن را پیش بینی کرده، راههای رسیدن به این هدفها را جستجو نموده و جهت اساسی آن را روشن ساخت. با توجه به همین نکات است که اهمیت و ضرورت مشاوره و راهنمایی به عنوان یک اصل مهم در جریان تعلیم و تربیت آشکار می گردد. مدرسه به عنوان یک نهاد اجتماعی باید متناسب با احتیاجات فردی و مقتضیات جامعه باشد. چون جوامع پیوسته در اثر عوامل مختلف (نظیر جنگ و نزاع، بیماری، عوامل طبیعی، انقلاب و غیره) تغییر می یابند، مدرسه هم به عنوان یک نهاد اجتماعی باید متناسب با تغییرات جامعه تحول یابد. مدارس باید با تحولات فرهنگی، علمی و اجتماعی هماهنگ و همگام باشند و برای پیشرفت در این زمینه ها، متغیر و متحول گردند (فلاحی، ۱۳۷۴).

تعاریف راهنمایی و مشاوره

مطالعه ی نظام های آموزشی جهان نشان می دهد که از خدمات راهنمایی و مشاوره به عنوان تسهیل کننده ی فرایند تعلیم و تربیت در دوره های مختلف تحصیلی به شکل مطلوب سود برده اند. برای راهنمایی تعاریف گوناگونی بیان شده است که ضمن برخورداری از تنوع، از وجوه مشترکی نیز بهره مند هستند. برای رعایت اختصار و پرهیز از اطاله کلام تنها به یکی از آن تعاریف بسنده می کنیم: راهنمایی کوششی است انسانی، برای ایجاد حداکثر توافق ممکن بین خصوصیات فرد مورد راهنمایی و مقتضیات فعالیت (تحصیلی یا حرفه ای) که بدان مشغول خواهد شد (نوبی نژاد، ۱۳۷۳). مفاهیمی که در راهنمایی بکار برده شده است بسیار متنوع و از تنوع دیدگاهی، بخش عظیمی از فرایند تعلیم و تربیت را شامل می شود. گزاره های ذیل مؤید این موضوع است:

- راهنمایی بخشی از کل جریان تعلیم و تربیت بطور اعم و مدرسه بطور اخص است.
- راهنمایی یک سلسله خدمات و کوشش های منظم و سازمان یافته است.
- منظور از راهنمایی فرد، کمک به تصمیم گیری آگاهانه و عاقلانه و قرار گرفتن در مسیر رشد و پرورش قوه قضاوت است. چنانچه راهنمایی را دایره عظیمی از فعالیتهای تربیتی در آموزش و پرورش بدانیم مشاوره به عنوان دایره کوچکتری در قلب آن دایره عظیم جای دارد. به عبارت دیگر یکی از مهمترین خدمات راهنمایی، خدمت مشاوره است (همان منبع).

تعریف مشاوره

به نظر پاترسون (۱۹۷۴) مشاوره جریانی کمکی و تخصصی بین مراجع و مشاوره است. مراجع شخصاً قادر به حل مشکل روانی خود نیست و برای دریافت کمک به منظور حل مشکل از مشاور که در حل مشکلات روانی مهارت دارد یاری می طلبد. یکی از جدیدترین تعاریف مشاوره عبارتی است که در سال ۱۹۶۵ توسط کرومبولتز بیان شده است. اومی گوید: مشاوره از تمامی فعالیتهای اخلاقی تشکیل یافته است که در آن مشاور متعهد، تلاش می کند تا به مراجع کمک کند تا به آن دسته از رفتارهایی بپردازد که بتواند به حل مشکلات و مسائل اومنجر شوند. اما جامع ترین تعریف مشاوره توسط بورکس و استفلر بیان شده است. به گونه ای که تقریباً به همه جنبه های کار یک مشاور در فرایند مشاوره اشاره نموده اند. «مشاوره به رابطه حرفه ای بین یک مشاور آموزش دیده و مراجع دلالت دارد. این رابطه معمولاً میان دو نفر است. اگر چه بعضی مواقع مشاوره با بیش از دو

نفر صورت می گیرد. این رابطه برای کمک کردن به مراجعان جهت درک و روشن کردن نظرات آنان در مورد محیط زندگی خود و یاد دادن راه رسیدن به اهداف انتخاب شده فردی از طریق انتخاب راههای سنجیده و با معنای فردی و حل مشکلات هیجانی و میان فردی برگزار می شود.

با توجه به تعاریف فوق، می توان چنین نتیجه گرفت که مشاوره فعالیتی تخصصی، هدفدار و یا بین مراجع (فرد مشکل دار) و مشاور (کسی که در برقراری رابطه حسنه و حل مشکلات روانی تخصص دارد) است که در آن مراجع در یک جو مملو از تفاهم و همدلی، آزادانه و صادقانه به طرح مشککش با مشاور می پردازد و پس از تجزیه و تحلیل موضوع و خودشناسی بیشتر و عمیق تر، با کمک مشاور به تصمیم گیری مناسب و نهایتاً حل مشکل موفق می شود (شفیع آبادی، ۱۳۷۱).

اهداف مشاوره و راهنمایی

در تعاریفی که از راهنمایی به عمل آمده تصریح شده که به فرد کمک شود تا خود را بشناسد. منظور و هدف از اینکه فرد خود را بشناسد این است که با این شناسایی به صورت انسانی مؤثرتر و خلاقتر و در نتیجه شادمانتر درآید. چنین فردی در معنایی که کارل راجرز بیان داشته به صورت فعالتر ظاهر می گردد.

از طریق مشاوره و راهنمایی فرد نه تنها وضع فعلی خود را درک می کند، بلکه از آنچه که به صورت آن در خواهد آمد نیز آگاه می شود. راجرز معتقد است که هدف بیشتر مشاغل یاری دهنده که شامل مشاوره و راهنمایی نیز می شود، افزایش رشد شخصی و روانی فرد در مسیر رشد اجتماعی است. بدین طریق راهنمایی دارای دو هدف می باشد که هدف آنی و دیگری هدف غایی و نهایی می باشد.

۱. هدف آنی راهنمایی

هدف آنی راهنمایی کمک و راهنمایی فرد در حل مشکلات تحصیلی، خانوادگی و گاهی شغلی است، که این را علاج واقعه قبل از وقوع بدانند و باعث جلوگیری از اتلاف سرمایه مادی و معنوی فرد در راهی ناشناخته می شود.

۲. هدف غایی و نهایی

عبارت است از اینکه فرد خود قادر باشد یا بتواند که با بینش صحیح به حل مشکلات خویش پرداخته و عاقلانه رفتار نماید. این است که راهنمایی آنی شرط لازم و مکمل راهنمایی غایی و نهایی و خود رهبری می باشد. از آنجایی که قشر دانش آموز بیش از هر طبقه سنی دیگری نیاز به مشاوره و راهنمایی دارد، لذا بیشترین اهداف این دانش مربوط به مواردی می شود که در مدارس جنبه عملی به خود می گیرد. معمولاً هدفهای یک دوره تحصیلی به طور به صورت زیر تحقق می یابد:

الف- برنامه های تحصیلی مربوط به آینده

ب- تحصیلات حرفه ای

ج- فعالیت های هنری

د- فعالیت های مربوط به حفظ سلامت جسمی و فکری ۵- رشد علائق اجتماعی

منظور از این اهداف این نیست که تنها دانش آموز در یک یا چند فعالیت مربوط به این هدفها شرکت نماید، بلکه لازم است برنامه راهنمایی تحصیلی به طریقی ترتیب یابد که دانش آموز با هر کدام از این اهداف درگیری فعالانه داشته باشد. به هر طریق، مشاوره و راهنمایی در دوران تحصیل، اهداف گوناگون و وسیعی را در هر مقطع تحصیلی دنبال می کند. در خانواده و جامعه نیز اهدافی را دنبال می کند که یکی از مهمترین آنها تجدید سازماندهی خود است (قاضی، ۱۳۸۵).

ضرورت فعالیتهای راهنمایی و مشاوره در مدارس:

یکی از نهادهای اجتماعی، نهاد آموزش و پرورش است که مسئولیت مهمی در تربیت کودکان، نوجوانان و جوانان بر عهده دارد. نگاه گسترده به نقش آموزش و پرورش به عنوان عاملی مؤثر در فعلیت بخشیدن به امکانات بالقوه ذاتی افراد، انتقال اندوخته ی تجارب گذشتگان، ارائه ارزشهای مطلوب، افزایش معلومات و ایجاد مهارتهای لازم در افراد برای زندگی و بالاخره تسهیل مسیر حرکت وجودی آدمی به سوی کمال اهمیت این نهاد اجتماعی را بیش از پیش نشان می دهد. گسترش کمی آموزش و پرورش نشانگر گرایش و استقبال همگان به اثر بخشی این نهاد و گسترش کیفی آن ناشی از توسعه معارف، علوم و رشد بی وقفه تکنولوژی است که این دو بر پیچیدگی و ظرافت جریان آموزش و پرورش افزوده است. بنا بر این برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت و رشد شخصیت کودکان و نوجوانان باید از خدمات راهنمایی و مشاوره بخوبی استفاده کرد. نقش راهنمایی در آموزش و پرورش افراد به حدی است که عده ای از صاحب نظران آن را به نوعی تعلیم و تربیت گفته اند و بعضی راهنمایی را تسهیل کننده جریان تعلیم و تربیت می دانند. اگر تربیت را به معنی نشو و نمادادن، زیاد کردن، برکشیدن و به حد اعتدال سوق دادن آدمی بدانیم، تعلیم را رشد دادن آدمی در تسهیل جریان رشد و کمال آدمی خواهیم یافت.

یکی از موانعی که بر سر راه دانش آموزان مقطع دبیرستان در سال اول راهنمایی وجود دارد و می تواند روند فعالیت تحصیلی آنها را خدشه دار نماید انتخاب رشته تحصیلی است و اگر در این ضرورت توسط راهنمایی تحصیلی مناسب در خصوص انتخاب رشته تحصیلی و گزینش صحیح رهنمون شود می تواند با احساس دلهره و نگرانی نسبت به شغل و رشته خود در دانش آموز می شود. با توجه به این نقش حساس و مهم که مشاور و دانش آموزان با آن مواجه هستند انتخاب رشته تحصیلی می باشد. اگر دانش آموزان به طور صحیح هدایت نگردند آینده ای توأم با نگرانی برای آنها ایجاد میشود.

بهره گیری از خدمات راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش یک ضرورت اجتناب ناپذیر است. آموزش و پرورش می خواهد زمینه ای را فراهم کند تا تمام استعداد های انسانی که به طور بالقوه در وجود انسان نهفته است به بالفعل تبدیل کند و زمانی به این هدفها در تحقیق خواهیم رسید که دانش آموزان از نظر جسمی و روانی و اخلاقی برای انجام این فعالیتهای آمادگی داشته و در حین مشکل که یادگیری او را مختل می سازد که نه معلم فرصت و نه دانش آموز به تنهایی قادر به حل آن مشکل نمی باشد. تنها فردی که می تواند از طریق اصولی اطلاعات معتبر در اختیار دانش آموزان قرار دهد تا مشکلات آنان را کاهش دهد مشاور می باشد. تحول جامعه از حالتی ساده و ابتدایی به وضعی پیچیده و بغرنج، مشکلاتی را برای انسان به وجود آورده است که پیشگیری و حل آنها، لزوم بهره گیری از راهنمایی و مشاوره را ضرورت می بخشد (اعلایی، ۱۳۷۱).

خدمات انجام شده، از طریق راهنمایی تحصیلی وسیله تسهیل کننده ای در آموزش و پرورش محسوب می شوند که بدان وسیله دانش آموزان را یاری می دهند، تا موانع یادگیری را از سر راه بردارد و سریع تر به اهداف تعیین شده برسد. و از طریق راهنمایی شغلی بازار مشاغل شناخته می شود کمبود یا تراکم نیروی انسانی در بخش معینی از مشاغل مشخص می گردد (همان منبع).

مهمترین عواملی که در ضرورت راهنمایی و مشاوره و توسعه آن در نظامهای آموزش و پرورش مؤثر بوده اند عبارتند از:

- ۱- توجه به اصالت کودک و آموزش و پرورش وی ۲- وجود تفاوت های فردی در دانش آموزان و ضرورت شناخت و توجه به این تفاوتها
- ۳- وجود استعدادهای عمومی و اختصاصی در دانش آموزان و ضرورت شناخت و پرورش تدریجی و سنجش آنها
- ۴- رشد جمعیت و افزایش گرایشها و علاقه مندی به تحصیل در سطوح مختلف و گسترش علوم و تکنولوژی ۵- تراکم و تنوع واحدهای درسی در رشته های تحصیلی و ضرورت انتخاب مناسب ۶- توسعه مشاغل و حرفه و ضرورت انتخاب شغل مناسب ۷- تغییر نگرشها و ارزشها نسبت به انتخاب رشته های تحصیلی و انتخاب شغل ۸- گسترش نیازهای جامعه به نیروی انسانی در سطوح مختلف مهارت ۹- وجود مسائل و مشکلات جسمانی، عاطفی، اجتماعی، رفتاری، تحصیلی و خانوادگی در دانش آموزان (شفیع آبادی، ۱۳۷۱).

اهمیت و ضرورت توجه به راهنمایی و مشاوره در سازمان آموزش و پرورش

یکی از نهادهای اجتماعی نهاد آموزش و پرورش است که مسئولیت مهمی در تربیت کودکان و نوجوانان بر عهده دارد از همین جا به خوبی معلوم می شود امروزه آموزش و پرورش بیشتر به شکل رسمی و شهری و سازمان یافته در سطحی گسترده جریان دارد ارتباطی تنگاتنگ با رشد اخلاقی، فرهنگی، اجتماعی و توسعه علمی، صنعتی و اقتصادی دارد. نگاه گسترده به نقش آموزش و پرورش به عنوان عاملی مؤثر در فعلیت بخشیدن به امکانات بالقوه و ذاتی افراد، انتقال اندوخته تجارب گذشتگان، آرایه ارزش های مطلوب، افزایش معلومات و ایجاد مهارت های لازم در افراد برای زندگی و بالاخره تسهیل سیر حرکت وجودی آدمی به سوی کمال و قرب الی الله، اهمیت امروزه ی این نهاد اجتماعی را بیش از پیش نشان می دهد. گسترش کمی آموزش و پرورش نشانگر گرایش و استقبال همگان به اثر بخشی این نهاد و گسترش کیفی آن ناشی از توسعه معارف، علوم و رشد بی وقفه ی تکنولوژی است که این دو بر پیچیدگی و ظرافت جریان آموزش و پرورش افزوده است. بنابراین برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت و رشد شخصیت کودکان، نوجوانان باید از خدمات راهنمایی به خوبی استفاده کرد. نقش راهنمایی در آموزش و پرورش افراد به حدی است که عده ای از دانشمندان آن را مترادف تعلیم و تربیت گفته اند و بعضی راهنمایی را تسهیل کننده ی جریان تعلیم و تربیت می دانند. اگر تربیت را به معنی نشو و نما دادن، زیاد کردن، برکشیدن و مرغوب یا قیمتی ساختن و به حد اعتدال سوق دادن آدمی بدانیم، و اگر تعلیم را رشد دادن آدمی در بعد شناختی و عقلانی، تزکیه را پاکسازی نفس آدمی برای رشد یافتن، و غرض از هر سه راه را (رشد دادن آدمی) و تحقق گوهر آدمی بدانیم، راهنمایی را امری بسیار مؤثر و تسهیل کننده ی جریان رشد و کمال آدمی خواهیم یافت (قاضی، ۱۳۸۵).

تاریخچه راهنمایی و مشاوره در جهان

واژه راهنمایی تحصیلی اولین بار در سال ۱۹۱۴ میلادی توسط کلی (Kelly) و سپس توسط برونر (Brewer) از دانشگاه هاروارد گرفته شد. هدف آنان از راهنمایی تحصیلی کمک به دانشجویان برای انتخاب رشته تحصیلی و کسب سازگاری بیشتر با محیط پیرامون بود. در این معنی، راهنمایی با تعلیم و تربیت از نظر هدف و روش و نتایج تشابه زیادی دارد و تفکیک آنها از یکدیگر ممکن نیست. در سالهای بعد از ۱۹۲۰ میلادی ویلیام پراکتور اظهار داشت که مدارس متوسطه آمریکا به شدت نیازمند به برنامه هایی هستند و مدعی شد که از طریق راهنمایی تحصیلی دانش آموزان باید بتوانند با مدرسه و عوامل زندگی سازگاری بهتر و بیشتری پیدا کنند (اعلایی، ۱۳۷۱).

مشاوره تحصیلی در ایران بعد از پیروزی انقلاب

پس از پیروزی انقلاب اسلامی برای راهنمایی با توجه به اهداف جدید مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت و نتیجه آن سیستم معلم - مشاور بود که هم به تدریس و هم به مشاوره می پرداختند. پس از مدتی برای تهیه هدفهای هماهنگ با اهداف انقلاب برنامه راهنمایی و مراکز مشاوره حذف و تعطیل گردید و به جای آن طرح مربیان پرورشی با عنوان متولیان انقلاب در مدارس طرح ریزی و اجرا شد. این طرح به تدریج مسئولان را متوجه نیاز به مشاوره و راهنمایی در مدارس نمود. تا اینکه ۱۳۶۴ هسته های مشاوره و راهنمایی مجدداً در مناطق آموزش و پرورش تأسیس گردید. در حال حاضر برنامه های مشاوره ای مدارس به سمت تخصصی شدن و خدمات مشاوره ای سوق داده شده است و طرحهایی چون احیا نقش مشاوره ای معلمان در حال اجرا است (شفیع آبادی، ۱۳۷۱).

خصوصیات مشاوران

خصوصیاتی که مشاورین را بدین وسیله متمایز و مشخص می سازد، موضوع تحقیق بسیاری از دانشمندان بوده است. این گونه تحقیقات از موقعی که مطالعه نقش و وظیفه مشاور در سال ۱۹۶۰ به وسیله اتحادیه امریکایی کارکنان راهنمایی آغاز شد، گسترش یافته است. در سال ۱۹۵۱، ماورر نوشت که رشد شخصی یا پختگی، مهمترین خصوصیت مشاوران می باشد، اما روش صحیحی برای ارزیابی آن وجود ندارد. هامرین و پولسون، مطالعه ای را برای این مسئله به تحقیق گذاشتند که در آن ۹۱ مشاور، خصوصیات را که به نظرشان عمل مشاوره را تسهیل می کرد بیان نمودند. این خصوصیات به ترتیب فراوانی پاسخها به شرح زیر به دست آمده است:

۱. فهم یا میزان درک مشاور ۲. زمینه همدردی در جریان مشاوره ۳. ثبات و پایداری ۴. حوصله و بردباری ۶. عینیت ۷. صمیمیت ۸. حضور ذهن ۹. انصاف ۱۰. سعه صدر ۱۱. پاکی و صداقت ۱۲. آرامش ۱۳. داشتن فکری باز ۱۴. هوش ۱۵. تعادل اجتماعی ۱۶. ابتکار و خلاقیت

اینها خصوصیاتی بودند که در مطالعه و تحقیق هامرین و پولسون به ترتیب اولویت، توسط مشاوران شرکت کننده در تحقیق (به تفکیک) خاطر نشان شده بودند. اما اتحادیه تعلیم و تربیت و سرپرستی مشاوران، شش خصوصیت ذیل را برای مشاوران قلمداد کرده و لازم می داند: ۱. اعتقاد با هر فرد ۲. تعهد در برابر ارزشهای انسانی ۳. آگاهی از دنیا ۴. داشتن فکری باز ۵. شناخت خود ۶. تعهد حرفه ای

راهنمایی و مشاوره در نظام آموزش و پرورش و نقش راییفا می کند:

۱ - کمک به فرد دانش آموزان به منظور سازگاری با محیط، حل مسائل و مشکلات شخصی، بروز و ظهور استعدادها و رشد و تکامل آنان

۲- کمک به دانش آموزان در انتخاب مناسبترین راه از نظر رشته های تحصیلی و انتخاب مناسب شغلی و برنامه ریزی و آمادگی برای زندگی

ارائه خدمات راهنمایی اعم از:

۱- خدمات اطلاعاتی: منظور از این خدمت عرضه اطلاعات نظام یافته ای است تا دانش آموزان بتوانند آگاهی کافی نسبت به برنامه های درسی، رشته های تحصیلی، مقررات و آئین نامه های امتحانی، امکانات آموزشی، حرفه ای و شغلی بدست آورند. تا از روی بصیرت راههای مناسب را انتخاب کنند. عرضه اطلاعات لازم در زمینه روشهای صحیح مطالعه و یادگیری دروس در مدرسه، اهمیت ورزش علم آموزی، اهداف و انگیزه های تحصیلی، آداب و روشهای برخورد انسانی در محیط مدرسه، انواع مسایل مشترک دانش آموزان و چگونگی برخورد با مسایل و شیوه های تقویت اراده و راههای خودسازی در مدارس بسیار بجا و ضروری خواهد بود.

۲- خدمات مشاوره ای: هدف از این خدمت در مدارس برقراری ارتباطی اساسی بین دانش آموزان و مشاوران است خدمات مشاوره ای، خودشناسی دانش آموزان را تسهیل می کند و دانش آموزان را یاری می دهد تا از طریق ترکیب و تطبیق اطلاعات مربوط به خود و محیط، مشکلات خود را باز یابند و حل کنند و به تصمیم گیری مناسب بپردازند. این امر مستلزم وجود مشاورانی است که برای این مهم تربیت و آماده شده اند تا دانش آموزان را در حل مشکلات و اتخاذ تصمیم های معقول و مناسب یاری دهند. مشاوران، رکن اصلی و پایه اساسی برنامه راهنمایی هستند. افرادی که بر اساس دانشهای نظری و تجارب علمی، صلاحیتهای همه جانبه را برای کمک به دانش آموزان و رفع مشکلات متعدد و متنوع آنان باید داشته باشند. مشاوران مدارس باید علاقه مند به دانش آموزان و آگاه به مراحل رشد و تربیت آنان، واقف به اصول و مبانی روانشناسی، تعلیم و تربیت و جامعه شناسی و قادر به بهره مندی از اصول

وفنون راهنمایی و مشاوره و دارای تجربه کاری باشند. مجموعه تلاش و کوششهایی که به شناخت استعدادها و رغبتهای دانش آموزان منجر می شود یا آنان را در انتخاب رشته های تحصیلی و یا شغلی و رفع مشکلات شخصی و سازشی یاری می دهد جزو وظایف مشاوران به حساب می آید. برنامه راهنمایی و مشاوره در مدارس متوسطه در سه بعد تحصیلی، شغلی و تربیتی انجام می گیرد (قشلاقی، ۱۳۷۳).

نقش مشاور در مدارس:

مشاوران باتسهیل جریان رشد همه جانبه ی فرد، آموزش مهارتهای زندگی فردی، اجتماعی، کاهش و حذف موانع رشد، خودشناسی و محیط شناسی و ارائه سایر خدمات یاورانه ی روانشناختی در مدارس نقش بسیار حساسی دارند. عمده ترین اهدافی که می توان از طریق خدمات راهنمایی و مشاوره به آنها دست یافت عبارتند از:

الف: رشد و توسعه قوای فکری و معنوی و عقلی دانش آموزان

۱. ایجاد پیشرفت در کسب مهارتهای مطالعه ۲- راهنمایی دانش آموز برای انتخاب رشته های تحصیلی ۳- طرح ریزی برای انتخاب دروس، برای ادامه تحصیلات ۴- ترغیب دانش آموز برای بهره برداری خویش بینانه و خلاقانه از نیروی خویش

ب: رشد و توسعه مهارتهای شغلی و حرفه ای دانش آموز

۱- یاری کردن دانش آموزان تا از توانائی ها و علائق حرفه ای خویش آگاه شوند. ۲- یاری کردن دانش آموزان تا از موقعیتهای و فرصتهای استخدامی و شغلی جامعه مطلع شوند. ۳- یاری کردن دانش آموزان تا بر اساس شناسایی خویش و فرصتهای حرفه ای، به توسعه و پیشرفت در حرفه و شغل خود بپردازند و طرحها و تصمیمات خود را مؤثر سازند.

ج: رشد و توسعه شخصیت دانش آموز

۱. یاری کردن دانش آموز تا برای خود به عنوان عضوی از جامعه احترام قائل شود. ۲- یاری کردن دانش آموز تا در ایجاد روابط و مناسبات متقابل، دارای شایستگی شود. ۳- همکاری با معلمان در تدارک محیط سالم و مساعد در کلاس تا به رشد روانی دانش آموزان کمک شود. ۴- ارتباط با والدین به منظور ایجاد شناخت رفتارهای طبیعی و نیازمندیهای روانی جوانان. (اردبیلی، ۱۳۷۲).

نقش مشاور در امور تحصیلی

دانش آموزان در جریان تحصیل با مشکلات زیادی مواجه می شوند که مشاور می تواند در رفع این مشکلات کمکهای مؤثری به دانش آموزان ارائه دهد که پاره ای از این مشکلات را می توان به شرح زیر شمرد.

۱- ضعف پایه ی تحصیلی: در مورد چنین دانش آموزانی مشاور باید برای فراگیری دروس پایه از نقطه ای که ضعف دارد برنامه ریزی کند و با کمک خانواده ضعف پایه ای او را جبران کند. فشار آوردن و وادار کردن دانش آموز به زحمات شبانه روزی در سطح بالای تحصیلی بدون توجه به پایه بی فایده است. آماده کردن دانش آموز و اولیای وی برای چنین برنامه ای نیاز به جلسات مشاوره ای دارد که متولی آن مشاور مدرسه است.

۲- کمبود یا نبود انگیزه تحصیلی: دانش آموزانی وجود دارند که از نظر هوشی در حد طبیعی و ظرفیت لازم برای یادگیری را دارند، اما انگیزه ای برای درس خواندن ندارند. در مورد اینگونه دانش آموزان که تعدادشان نیز کم نیست مشاور باید علت تنبلی را جستجو و برای درس خواندن آنها ایجاد انگیزه کند. تشویق کردن به نحوه های مختلف، ایجاد زمینه های موفقیت برای دانش آموز، او را به هنگام تأیید کردن و در مجموع به کار بردن انگیزه های طبیعی می تواند کارساز باشد. مشاوران با همکاری سایر عوامل آموزشی و پرورشی می توانند درسه سطح پیشگیری اولیه، ثانویه و ثالث اقدام به فعالیت نمایند. مدرسه مکان مناسبی برای اجرای برنامه

های پیشگیری از مشکلات روانی و عاطفی است و بخش مهمی از رسالت مدرسه به آموزش سازگاری عاطفی فرد در زندگی اختصاص دارد. لذا مدرسه بهترین فضا و فرصت برای آموزش ترویج شیوه های سازگاری صحیح در زندگی فردی و اجتماعی است. مشاوران در بعد پیگیری اولیه با آموزش مهارت های زندگی و با ارائه خدمات راهنمایی، مشاوره و اطلاع رسانی در زمینه های تربیتی، تحصیلی و شغلی و تسهیل روند ارضای نیازهای اساسی دانش آموزان، از جمله شکوفایی استعدادها و توانمندیها احساس خود ارزشمندی و اعتماد به نفس، خود شناسی و ارتقای سلامت روانی آنان نقش مؤثری را ایفا می کند. اینگونه خدمات از طریق تدریس درس مهارت های زندگی در قالب ساعت پرورشی، اجرای آزمونها و انجام فرایند هدایت تحصیلی و اطلاع رسانی شغلی و آموزش فرایند برنامه ریزی تحصیلی و طرح ریزی شغلی در فرصتهای مناسب اجرا می شود. (حسینی بیرجندی، ۱۳۸۱).

نقش مشاوران در تأمین بهداشت روانی دانش آموزان

دانش آموزانی از سلامت روانی برخوردار هستند که اولاً خود را فردی ارزشمند و قابل احترام بدانند و به تواناییهای خود اطمینان داشته باشند. ثانياً بتوانند بدون دغدغه خاطر و ناراحتی با واقعیات زندگی مواجه شوند و کل وجودشان را همانگونه که هست بشناسند و بپذیرند، ثالثاً با آرامش خاطر و احساس امنیت و با شوق و امید زندگی کنند. دانش آموزی که با بحران و مشکل روانی مواجه است توانایی ایستادگی در برابر فشارهای وارده را ندارد و در حل مشکلات به طور منطقی و سنجیده عاجز است و تعادل روانی بهم خورده ای دارد. چنین دانش آموزی جهت حل مشکل و برقراری تعادل به مشاوره نیاز دارد. مشاورین از عوامل مؤثر تأمین بهداشت روانی دانش آموزان در مدارس می باشند. استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش، در نهایت به تأمین بهداشت روانی دانش آموزان منجر می شود. در بهداشت روانی بهتر زیستن و سلامت فکر و بهبود روابط اجتماعی ضرورت دارد. هدف اصلی بهداشت روانی تأمین سلامت فکر و روان و سالم سازی محیط فردی و اجتماعی است. مشاور بی آنکه کسی را به دوش بکشد یا به پیش و پس براند چشم انداز تازه ای را به ماجراهای ذهنی او می گشاید. چشم انداز و نگاهی که به آدمی مجال زیستن می دهد و فرصتی فراهم می کند تا فرد خودش را در ذهنش بازسازی کند و قدرتی را در اختیار فرد می گذارد تا با بهره گیری از آن نوع جدیدی از حضور را در پهنه ی روابط بین فردی تجربه کند. افزون بر این، مشاور وظیفه نظارت بر خویش را نیز بر دوش می کشد (احمدی، ۱۳۸۹).

بخشی از مهمترین فعالیتهای اجرایی که مشاوران می توانند در تأمین بهداشت روانی دانش آموزان انجام دهند عبارتند از: ۱- شناخت محدودیتهای روانی، فیزیکی دانش آموزان ۲- ایجاد ارتباط صحیح و اصولی بین دانش آموزان و اولیای مدرسه ۳- فراهم آوردن فرصت مناسب برای دانش آموزان به منظور خودشناسی و یادگیری روشهای حل مساله و تصمیم گیری ۴- مصاحبه های فردی برای شناخت مشکلات دانش آموزان و راهنمایی آنها ۵- برگزاری جلسات مشاوره فردی و گروهی با دانش آموزانی که مشکلات تحصیلی و خانوادگی و شخصی دارند ۶- تشویق دانش آموزان به همکاری های اجتماعی ۷- ایجاد هماهنگی بین فعالیتهای خانه و مدرسه به منظور بهبود وضعیت تحصیلی و رفتارهای دانش آموزان ۸- برگزاری جلسات مستمر بحث و گفتگو با دانش آموزان و تلاش در جهت حل مسائل و مشکلات آنان ۹- تشکیل جلسات مشاوره با خانواده و یاری دادن والدین برای رفع مشکلات دانش آموزان به شیوه ای درست ۱۰- ارزیابی نیازها و بررسی مشکلات دانش آموزان در زمینه مسائل شخصی، خانوادگی، اجتماعی، تحصیلی، اخلاقی و انضباطی ۱۱- تنظیم و اجرای برنامه های آموزشی در زمینه های رشد و پیشگیری و درمان مشکلات ۱۲- همکاری با معلمان و کمک به آنان در حل و فصل مشکلات دانش آموزان و شرکت در شوراهای مدرسه ۱۳- انطباق دانش آموزان با محیط مدرسه، معلم و دروس و ایجاد انگیزه های مناسب برای درس خواندن و عدم احساس ناتوانی در موارد شکست تحصیلی با نگاه جامع به تفکیک و مرز بندی دقیق بین راهنمایی و مشاوره ی تحصیلی با سایر ابعاد راهنمایی و مشاوره از جمله راهنمایی و مشاوره تربیتی، شغلی و حرفه ای اصولی و منطقی نیست. مشکلات دانش آموزان، زنجیره ای از عوامل فردی و اجتماعی است که نیازمند دیدی جامع نگر و نظام مند به استعدادها و تواناییها و علائق، شخصیت، ساختار و

وضعیت خانواده و سایر متغیرهای محیطی است. مشاور مدرسه با آگاهی از ارتباط تنگاتنگ مشکلات تحصیلی با زمینه های روانی-اجتماعی دانش آموزان، با استفاده از متون و روشهای راهنمایی و مشاوره از طریق شیوه های مختلف فردی، گروهی و خانوادگی به دانش آموزان کمک می کند تا با بررسی های همه جانبه مشکل بتوانند راه حل یا راه حل های مناسب را انتخاب و برای اجرای آنها برنامه ریزی نمایند و در نهایت عملکرد دانش آموزان در ابعاد مختلف بهبود یابد(همان منبع).

یکی از روشهای مشخص کردن نقش مشاوران این است که بینیم شاگردان، معلمان، مدیران و والدین (یعنی گروهی که مشاوران به آنها خدمت می کنند) آنها را چگونه درک می کنند. پیدا کردن آگاهی در این مورد، چگونگی پذیرش مشاوران را از طرف این افراد مشخص می سازد.

تحقیقاتی که راجرز در زمینه فوق به عمل آمده، معلوم کرده است که بیشتر دانش آموزان معتقدند که برنامه راهنمایی روی هم رفته با ارزش می باشد، اما باید خاطر نشان ساخت که دانش آموزان مورد مشاوره راجرز، جز در مورد انتخاب حرفه ورشته تحصیلی در بقیه موارد، برنامه راهنمایی را منبعی یاری دهنده تلقی نمی کنند شاید یکی از علل این موضوع عدم پذیرش مشاوران از جانب شاگردان و نبودن تفاهم میان آنها باشد(همان منبع).

در رابطه با عقاید معلمان نسبت به مشاوران، باید گفت که «پیرسون» مطالب زیر را یک انگیزه احتمالی عقاید خصمانه درباره مشاوران می داند. برای معلم قبول این که در مدرسه به وجود متخصصان روابط انسانی نیاز هست، مشکل می باشد. زیرا اعتراف به ضرورت وجود این گونه متخصصان، مستلزم این است که معلمان را محدود سازد و این همان چیزی است که معلمان نمی خواهند با آن روبه رو گردند.

مدیران هم نسبت به ضرورت وجود مشاوران در مدرسه، عقاید مخالفی دارند. در مقاله ای از یک مدیر مدرسه که در مجله «لوک» نقل گردیده است، کار مشاوران را در مدرسه مربوط به مسئله شاگردانی که مدرسه را ترک می کنند، دارای کمترین ارزش می داند و معتقد بود که مشاوران از لحاظ آمادگی و خصوصیات شخصی در درجه دوم اهمیت قرار دارند. این مطلب توسط کاریکاتوری که به وسیله مدیر مذکور رسم شده بود، نمایان گردید این کاریکاتور روشن می ساخت که مشاوران در هر سطحی که مورد ارزیابی قرار گیرند، افرادی غیر مؤثر می باشند. نتایج تحقیقات دیگر مربوط به قبول مشاوران از طرف اکثریت مدیران، نشان می دهد که آنها، مشاوران را افرادی همه کاره می دانند. با اینکه نظریات ذکر شده ظاهراً با هم مرتبط نیستند اما در واقع رابطه نزدیکی میان آنها وجود دارد. در نظر گرفتن کار مشاور از لحاظ معیار اداری (برای مثال کارایی) مخصوصاً با توجه به انتظارات نابجای مدیران، صحیح به نظر نمی رسد. اختصاص دادن وظیفه ای به یک فرد و توقع اینکه آن فرد همه کاره باشد، نشانگر این است که مدیران جریان واقعی کار را مخفی نگه می دارند و بدون تردید اگر فردی را برای انجام کاری استخدام کنند و بعداً وظیفه دیگری به او محول کنند، او نمی تواند وظیفه اصلی خود را به خوبی انجام دهد. اما عقاید والدین درباره مشاوران دارای اهمیت خاصی می باشد. «اورایف» معتقد است که والدین وظایف مشاوران را به ترتیب ذیل درجه بندی می کنند:

۱. برنامه ریزی

۲. تلاش برای حل مسائل مدرسه

۳. مشاوره با شاگردان در مورد حرفه آینده آنها

۴. مشاوره با شاگردان درباره مسائل شخصی.

وظایف کادر آموزشی و اداری مدرسه در قبال مشاوره و راهنمایی جریان مشاوره و راهنمایی، زمانی در مدارس موفق خواهد گردید که به عنوان جزئی از کل برنامه آموزشی مدرسه مطرح شود و هر کدام از پرسنل و کارکنان مدرسه اعم از مدیر و معاون و آموزگاران وظیفه خود را در قبال هسته مشاوره به خوبی انجام دهند. مهمترین وظایف کادر آموزشی در برابر برنامه مشاوره و راهنمایی عبارتند از:

۱. حمایت از برنامه های مشاوره کمک به مشاوره در جهت شناخت دانش آموزان و تسریع انجام کارهای مشاوره.

۲. معرفی دانش آموزان مشکل دار توسط آموزگار به مشاور، جهت کمک و حل مشکل آنها.

۳. هماهنگ کردن برنامه مشاوره با سایر برنامه های مدرسه.

۴. همکاری با مشاوران در جهت شناسایی استعداد های شاگردان.

در زیر نمونه هایی از خدماتی که مشاوران در مدارس جهت ارتقای سطح بهداشت و سلامت روانی و اجتماعی دانش آموزان می توانند انجام دهند آورده شده است :

مشاوره تحصیلی

شرایط انجام مشاوره تحصیلی

شرایط لازم برای انجام مشاوره تحصیلی همانند سایر مشاوره هاست . معمولاً در مدارس اتاقی با عنوان اتاق مشاوره وجود دارد ، دانش آموزان می توانند به صورت مستقیم یا از طریق صندوق مشاوره با مشاور ارتباط برقرار کنند. پاسخهای خود را نیز می توانند بطور مستقیم از مشاور دریافت کنند یا به صورت ناشناس در بولتن مشاوره مطالعه کنند(حسینی بیرجندی ، ۱۳۸۱).

مشاوره تحصیلی در زمینه کاهش اضطراب از امتحان

اغلب افراد در جلسه امتحان و یا قبل از آن درجاتی از اضطراب را دارا هستند. دانستن مقداری اضطراب در شرایط امتحانی کاملاً طبیعی و گاهی حتی ضروریست . چون موجب بالا نگه داشته شدن سطح انگیزتگی فرد شده و عملکرد او را بهبود می بخشد. اما در صورتیکه میزان این اضطراب از حد طبیعی بالا برود باعث مختل شدن عملکرد فرد خواهد شد . بنابراین مشاور تحصیلی تلاش می کند با آموزش شیوه صحیح مطالعه ، بالا بردن کارایی حافظه و استفاده بهینه از زمان، دانش آموز به مراکز اختصاصی تر ارجاع داده می شود(همان منبع)

مشاوره تحصیلی در زمینه آموزش شیوه های صحیح مطالعه و روشهای بهسازی حافظه

برخی از دانش آموزان با وجود اینکه افت تحصیلی نشان نمی دهند. اما ممکن است نیاز به آموزش شیوه های صحیح مطالعه و روشهای بهسازی حافظه داشته باشند. آموزش چنین روشهایی می تواند به جلوگیری از اتلاف وقت دانش آموز و بالا بردن بهره وری او کمک کند. برنامه ریزی برای مطالعه ، رعایت اصول یادگیری در برنامه ریزی برای مطالعه ، رعایت ویژگیهای حافظه های مختلف می تواند به دانش آموز کمک کند تا روش مطالعه صحیحی داشته باشد و نتیجه بهتری کسب نماید(همان منبع).

مشاوره تحصیلی در زمینه بررسی افت تحصیلی

برخی از دانش آموزان ممکن است دچار افت تحصیلی شوند. برخی از این دانش آموزان خود به مشاوره تحصیلی مراجعه می کنند و برخی توسط مسئولین مدرسه به مشاور مدرسه معرفی می شوند. در هر حال مشاور تحصیلی به بررسی علل مختلف افت تحصیلی می پردازد و برای بررسی احتمال وجود عمل خانوادگی از خود دانش آموز و خانواده او کمک می گیرد. عوامل مدرسه را نیز مورد بررسی قرار می دهد و همچنین به بررسی سلامت جسمی و روانی دانش آموز می پردازد.

شناخت و پیدا کردن علت افت تحصیلی در گام اول قرار دارد. بعد از پیدا کردن علت، مشاور به کمک دانش آموز و در صورت لزوم خانواده و مسئولین مدرسه به رفع آن علت اقدام می کنند. یا اینکه راهنماییهایی به دانش آموزان برای رفع علت ارائه می شود و پیشرفت او مورد پیگیری قرار می گیرد. از جمله این راهنمایی شامل شیوه افزایش انگیزش دانش آموز، آموزش شیوه های صحیح مطالعه، آموزش شیوه های مواجهه با تغییرات اساسی و غیره خواهد بود (حسینی بیرجندی، ۱۳۸۱).

مشاوره تحصیلی در زمینه انتخاب رشته و راهنمایی شغلی

در این زمینه مشاور به دانش آموز کمک می کند با اطلاع از ویژگی ها و شرایط خود، رشته ها و شرایط جامعه تصمیم مناسبی در مورد انتخاب رشته تحصیلی اش اتخاذ کند. چنین فرایندی چه در سال اول دبیرستان و برای انتخاب رشته تحصیلی دوره متوسطه صورت بگیرد و چه برای انتخاب رشته دانشگاهی (متوسط یا دانشگاهی) بسیار حائز اهمیت است. مشاور تلاش می کند علاوه بر اینکه مراجع را از جنبه های مختلف هوشی، استعداد و علایق شناسایی کند بلکه این شناخت را با شناختهای خود دانش آموز در هم می آمیزد و با در نظر گرفتن مقررات بیرونی و شرایط ویژه جامعه اقدام به تصمیم گیری کنند. ویژگیهای خود دانش آموز که باید شناسایی شوند. عبارتند از: میزان بهره هوشی، نمرات تحصیلی او، تعیین نقاط قوت و ضعف او در دروس مختلف، بررسی علایق و استعدادهای او در زمینه رشته ها و مشاغل. برای اینکار گاهی مشاور از آزمونهایی چون تست هوش، آزمون رغبت سنج و آزمونهای سنجش استعداد کمک می گیرد. از سوی دیگر باید دانش آموز شناخت کاملی نیز از خود رشته تحصیلی بدست آورد. اینکه چه دروسی در آن مطالعه می شوند، آینده شغلی آن چیست؟ (شفیع آبادی، ۱۳۷۱).

نتیجه گیری

برنامه های راهنمایی مدارس را در گذشته به صورت تأمین نیازمندیهای آموزشی، حرفه ای، روانی و اجتماعی کودکان تشریح کرده اند. اما اغلب برنامه های راهنمایی در راه تأمین یک یا دو منظور اقدام نموده و بقیه اهداف را در درجه دوم اهمیت قرار داده و فقط به طور اتفاقی در برآوردن آنها اقدام کرده است. امروز در برنامه های مشاوره به همه جنبه های ذکر شده در بالا توجه می شود، به عبارت دیگر مشاوره میدان عمل خود را توسعه داده و در اختیار دانش آموزان در همه ی مقاطع تحصیلی قرار داده است. در گذشته مشاوره خدمتی رسمی ولی سازمان نیافته بود که به انتخاب شغل محدود می گشت و امروز به صورت یک سلسله خدمات راهنمایی و شخصی بسیار پیشرفته و هماهنگ درآمده است. بنابراین مشاوره شامل تمام جنبه های رشد و تکامل شاگرد است. در گذشته راهنما شخصی ناصح بود و امروز نقش مشاور، ارزیابی کننده ی پیشرفت فرد، کمک دهنده به او در حل مشکلات، رابط بین خانه و مدرسه و هماهنگ کننده ی فعالیتهای راهنمایی کارمندان و معلمان، طرف مشورت در تنظیم برنامه درسی است. در گذشته وظایف راهنمایی و مشاوره به عهده ی معلمان و مدیرانی بود که برای این کار تربیت نشده بودند و امروز گرایش به این است که در مدارس یک نفر مشاور یا متخصص راهنمایی تربیت شده وجود داشته باشد. در گذشته منظور مدرسه فقط دادن تعلیمات و تنها چیزی که ارزشیابی می شد، تواناییها و عدم تواناییهای ذهنی کودک بود، و بر حسب تواناییهایی که داشت و یا به علت نداشتن استعدادهای مورد نیاز به او توصیه می شد که فلان رشته را انتخاب کند و یا فلان دوره را انتخاب نکند، اما امروز پیشرفت همه جانبه ی کودک مورد نظر مدارس جدید می باشد و تنها به کسب مهارتهای آموزشی و یادگیری های درسی اکتفا نمی شود بلکه هدف، رشد همه جانبه شخصیت کودک می باشد تا به جایگاه و مقام یک فرد بزرگسال کامل برخوردار از سلامت روان برسد. از جمله اموری که مورد توجه است، سازگاریهای حرفه ای، اجتماعی و شخصیتی اوست، مفهوم تازه ی آموزش

و پرورش عبارت است از سازگاری با موقعیت های زندگی و خدمات راهنمایی با هدف حمایت از مدارس و ایجاد تسهیلات لازم برای رسیدن به آن سازمان یافته است. برنامه ی جدید راهنمایی با تأکید بر رشد سلامت روان کودک گسترش می یابد و لذا اجرای آن به صورت توجه به همه ی جوانب رشد کودک و همگی ابعاد شخصیت او پرورش قدیمی تشخیص و درمان برتری چشمگیری یافته است با این تعبیر لزوم و گسترش خدمت راهنمایی و مشاوره در تمام مقاطع تحصیلی از ابتدایی تا دبیرستان یک ضرورت مسلم در همه جوامع پیشرفته است.

منابع

۱. اردبیلی، یوسف (۱۳۷۲) اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش، چاپ اول؛ نشر بعثت تهران
۲. ال، جورج ریکو، کریستیان تدازیس، روانشناسی و مشاوره (۱۳۷۴)، ترجمه: فلاحی محسن حاجیلو، چاپ اول، نشر رشد تهران
- ۳- اعلائی، غلامحسین (۱۳۷۱)، ارزشیابی ملاکهای هدایت تحصیلی نظام جدید متوسطه. پایانامه کارشناسی ارشد به راهنمایی هاشم فردانش، دانشگاه تربیت مدرس تهران
- ۴- احمدی، سید احمد (۱۳۸۹) مبانی و اصول راهنمایی و مشاوره، انتشارات سمت
۵. حسینی بیرجندی، سید مهدی (۱۳۸۱)، راهنمایی و مشاوره تحصیلی. چاپ چهارم، انتشارات رشد تهران
۶. شفیق آبادی، عبدالله (۱۳۷۱)، راهنمایی تحصیلی و شغلی. چاپ سوم، نشر: دانشگاه پیام نور تهران
۷. صافی، احمد (۱۳۸۹) اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در طول تحصیلی. چاپ سوم، انتشارات: رشد تهران
- ۸- قاضی، قاسم (۱۳۸۵)؛ زمینه ی مشاوره و راهنمایی. چاپ نهم، انتشارات: دانشگاه تهران .
۹. قشلاقی، محمد (۱۳۷۳)؛ روان شناسی مشاوره و راهنمایی. چاپ اول، انتشارات: مانی.
- ۱۰- نوایی نژاد، شکوه (۱۳۷۳)؛ راهنمایی و مشاوره. چاپ اول، انتشارات: معاصر.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی